

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

46

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

46

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL
PAPERS

46

Belgrade 2024

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ
46

Београд, 2024

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Владимир Пиштало, главни и одговорни уредник (Београд)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)

Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)

Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Катарина Мано-Зиси (Београд)

Др Јасмина Недељковић (Београд)

Проф. др Драгана Новаков (Нови Пазар)

Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, Ph.D., editor-in-chief (Belgrade)

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)

AKSINIJA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)

KATARINA MANO-ZISI (Belgrade)

JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)

DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Associate Professor (Novi Pazar)

DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Др Владан Тријић

Др Миланка Убипарип

Мр Душица Грбић

REVIEWERS

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D.

MILANKA UBIPARIP, Ph.D.

DUŠICA GRBIĆ, MA

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије.

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

- Мирослав А. Лазић*
ХРОНОЛОГИЈА ПАЛЕОТИПА ИЗ ПРВОГ ИЗДАВАЧКОГ ЦИКЛУСА БОЖИДАРА ВУКОВИЋА 11
Miroslav A. Lazić
THE CHRONOLOGY OF PALEOTYPES
FROM THE FIRST PUBLISHING CYCLE OF BOŽIDAR VUKOVIĆ 51
- Жанна Леонидовна Левшина*
О КНИГАХ И КНИЖНИКАХ КРУГА АРХИМАНДРИТА ТРОИЦКОГО МОНАСТЫРЯ В СЛУЦКЕ
ИОСИФА (БОЛГАРИНОВИЧА) 59
Zhanna L. Levshina
ABOUT BOOKS AND SCRIBES FROM THE ENVIRONMENT OF ARCHIMANDRITE
OF THE TRINITY MONASTERY IN SLUTSK JOSEPH (BULGARINOVICH) 76
- Милена Марџиновић*
ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА (1538) ИЗ ЦРКВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ У БАРУ..... 87
Milena Martinović
BOŽIDAR VUKOVIĆ'S FESTAL MENAION (1538)
FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS IN BAR..... 98
- Драјана Новаков*
ЖЕНСКА ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛА У ПОМЕНИКУ МАНАСТИРА СОПОЋАНА..... 107
Dragana Novakov
FEMALE NAMES OF SLAVIC ORIGIN IN THE SPOČANI MONASTERY
COMMEMORATING BOOK..... 124
- Александар Ђеклић*
КО ЈЕ БИО НИКОДИМ – ПИСАЦ ХИЛАНДАРСКЕ СЛУЖБЕ И ЖИТИЈА СВЕТОМ АХИЛИЈУ..... 125
Aleksandar Ćeklić
WHO WAS NICODEMUS – THE AUTHOR OF HILANDAR'S
THE SERVICE AND LIFE OF SAINT ACHILLIUS 144

НАУЧНИ ЖИВОТ

Алекса М. Карајић

ДВАНАЕСТИ ЛЕТЊИ ИНСТИТУТ СЛОВЕНСКОГ СРЕДЊОВЕКОВЉА

(12th Biennial Medieval Slavic Summer Institute, The Ohio State University,

Columbus, Ohio, USA) 151

71
С П С Т И Т Г

ЗНАТЕЛО БѢ СЛОВА
БѢ КЪ БОУ И БѢ
СЕ БѢ ИСКОНН КЪ
ТѢ МЪ БЫШЕ
ГО, НИ ТО ЖЕ
БЫТЬ ВЪ
ТѢ БѢ И ЖИВОТЬ Б
ІЛВКѠ И СВѢТЬ В
ВТНТСЕ И ТЪ МЛАЕТ

ДВАНАЕСТИ ЛЕТЊИ ИНСТИТУТ
СЛОВЕНСКОГ СРЕДЊОВЕКОВЉА
(12th Biennial Medieval Slavic Summer Institute,
The Ohio State University, Columbus, Ohio, USA)

АЛЕКСА М. КАРАЈИЋ*

На Државном универзитету у Охају (Колумбус, Охајо, САД), у периоду од 17. јуна до 12. јула 2024. године, одржан је дванаести по реду *Летњи институт словенског средњовековља* (MSSI – *Medieval Slavic Summer Institute*), у организацији Хиландарске научне библиотеке (HRL – *Hilandar Research Library*), Архивског центра за проучавање словенског средњовековља (RCMSS – *Resource Center for Medieval Slavic Studies*) и Одељења за словенске и источноевропске језике и културе (SEELC – *Department for Slavic and East European Languages and Cultures*). Поред већ традиционалног програма института, чију ћемо историју и садржај укратко приказати, прослављен је и један значајан јубилеј: двадесет и пет година постојања *Летњеи институтиа* (1999–2024).

О значају „Хиландарске собе”, смештене на једном од универзитета далеког Запада, није тешко говорити, нарочито уколико се у обзир узме како разлог њеног настанка тако и пројекти који стоје с њом у вези. Она данас, наиме, важи за највећи репозиторијум микрофилмова ћириличких рукописа у свету. Како је, међутим, дошло до тога да се на једном америчком универзитету појава име Хиландара и покаже нарочито интересовање за рукописну збирку српског манастира на Атосу?

Како извештава Мирољуб Јоковић у својој *Архивској историји Хиландарског научног пројекта на Државном универзитету Охаја* (Рашка школа, 2008), политичко стање у Грчкој крајем шездесетих година XX столећа урочило је живу забринутост светогорских монаха

* Алекса М. Карајић, Филозофски факултет у Београду, докторанд, aleksakarajicvitas@gmail.com

Сл. 1. Алумни *Лейнџеј инсџиџиуџа* 2024. године у читаоници Посебних збирки библиотеке „Томпсон”, уз изложбени „Марди Гра” индијски костим (*Lawrence and Lee Theatre Research Institute*); на слици: Атоџа Босе, Данијел Берардино, Ања Матвејева, Шенон Балд, Амелија Гарднер-Торп, Енес Таштан, Алекса Карајић (снимила М. А. Џонсон)¹

за будућу судбину Свете Горе и њеног културног наслеђа. Епитропи Манастира Хиландара, на челу са оцем Митрофаном (Мишулићем, 1923–1999), обратили су се професору Државног универзитета у Охајју и српском свештенику у Америци, протојереју-ставрофору др Матеји Матејићу (1924–2018), са жељом да се сниме (микрофилмују) и тиме трајно сачувају драгоцености манастирске ризнице и рукописне

¹ Фотографије у овом раду су власништво колега чија су имена наведена у заградама. Захваљујем М. А. „Паши” Џонсон и Ирини Басковој на љубазности са којом су ми уступиле фотографије за потребе овог приказа.

књиге хиландарске књижнице. Тако је отпочета реализација „Хиландарског научног пројекта”, који ће свој назив – кад и „Хиландарска соба” – променити у *Архивски центар за проучавање словенској средњовековља*. У периоду од 1969. до 1975. године, кроз укупно четири радне посете Хиландару, стручни тим на челу са М. Матејићем (и његовим сином, Предрагом Матејићем) микрофилмовао је хиландарске рукописе и похранио их у малој просторији на трећем спрату тадашње Главне универзитетске библиотеке, која ће као „Хиландарска соба” бити свечано отворена 2. децембра 1978. године. Тиме је постављен темељ за развитак идеје која ће резултирати, између осталог, и овим *Лейњим инстџиуџом*. Наиме, када је деведесетих година прошлог века сазрела идеја о једној врсти семинара, са жељом да се студенти америчких универзитета упознају са методологијом рада на ћириличком рукописном наслеђу, као и перспективама истраживања словенске средњовековне културе на таквом наслеђу утемељене, *Хиландарска научна библиотека* – име под којим ће од 1984. године „Хиландарска соба” бити позната – откупила је из приватног власништва невелик број рукописа из периода од XVI до XIX века. Тако је 1999. године основан *Лейњи инстџиуџи словенској средњовековља*, који ће се, са мањим изузецима, одржавати сваке друге године, крајем јуна и почетком јула, и на коме ће се (не само амерички) постдипломци упознавати или усавршавати у научном бављењу рукописном књигом. Традиција коју баштини *Лейњи инстџиуџи* почива на активној размени знања, мишљења и искустава постдипломаца не само са медијалистичким већ и са шире узетим славистичким научним интересовањима.

И овога пута, *Лейњи инстџиуџи словенској средњовековља* окупио је младе истраживаче из различитих крајева света. Русисти – лексиколози, византолози – правници, фолклористи, лингвисти, историчари књижевности, медијалисти филолошког и историографског усмерења из Русије, Турске, Индије, Велике Британије, Канаде, Сједињених Америчких Држава и – по први пут – из Србије, чинили су радну групу овогодишњег института.

Младе постдипломце дочекали су, у читаоници на првом спрату универзитетске библиотеке „Томпсон” (*William Oxley Thompson Memorial Library*), др Мери-Ален „Паша” Џонсон (*Mary-Allen Johnson*), кустос Хиландарске научне библиотеке и управник Архивског центра за проучавање словенског средњовековља, и др Бојан Белић, професор словенских језика на Универзитету у Вашингтону, и сâм алумнус првог

Лейтњеі инсїийуїа (1999). Приликом првог сусрета, у пријатном разговору саопштен је план и програм овогодишњег института, који је најпре понудио предавања из две комплементарне области:

1. читање, анализа и превођење текстова на старословенском језику и његовим редакцијама, уз основе словенске (ћириличке) палеографије,
2. практични приступ рукописима и интегрални опис рукописне књиге.

Док је Б. Белић са учесницима читао и лингвистички анализирао репродукције рукописа као што су *Мирослављево*, *Вуканово* и *Осїромирово јеванђеље*, преписе расправе *О ѿисменима* Црнорисца Храбра, *Проїласа свейої јеванђеља* Константина Философа и *Жиїија Јована Рилскої* Јефтимија Трновског, као и *Хиландарске ѿовеље* Стефана Немање, М. А. Џонсон их је постепено уводила у свет рукописне књиге, имајући у виду њихова претходна знања из ове области. Том приликом постављен је и средишњи задатак: до истека четвороседмичног програма института, сваки учесник ће спровести сопствено истраживање на рукопису који му је додељен, и доставиће интегрални опис рукописне књиге према унапред постављеним параметрима.

Треба имати у виду да је у питању прилагођени општи нацрт за опис рукописа према белешкама из заоставштине академика Димитрија Богановића (1930–1986). Сходно томе, и програм *Лейтњеі инсїийуїа* био је дрижљиво планиран: у оквиру једног радног дана, учесници су били у прилици да присуствују курсевима читања старословенског језика и описа рукописне књиге (алтернативно, сваког другог дана), као и низу гостујућих предавања, док би свакодневно у поподневним часовима имали слободно време предвиђено за рад на додељеном рукопису и припрему завршног излагања.

Већ крајем прве седмице, након мапирања палеославистичког хоризонта у оквиру кога ће се програм кретати, учесници су имали прилику да слушају предавање др Ешлин Опреску (*Ashlyn Oprescu*), конзерватора старих књига на Државном универзитету у Охају, чијим је предавањем под насловом „Конзервација рукописа и повеза” предочена кратка историја и традиција повезивања кодекса, као и средишње претпоставке конзервације рукописне књиге. Поред тога, др Алис Изабел Саливен (*Alice Isabelle Sullivan*) са Универзитета Тафтс у Масачусетсу – иначе, алумна *Лейтњеі инсїийуїа* 2015. године – и др Марија Алесија Роси (*Maria Alessia Rossi*) са Универзитета Принстон у

Сл. 2. Рад на рукописима. На слици: Шенон Балд, Данијел Берардино, Алекса Карајић, Енес Таштан, Бојан Белић, Атоџа Босе (снимила М. А. Џонсон)

Њу Џерзију, одржале су својеврсни вебинар под називом „Словенска историја и култура у контексту: дигиталне иницијативе”, кроз који су слушаоце упознале са перспективама приказивања и коришћења дигиталних ресурса у проучавању словенског средњовековља, представљајући платформу *North of Byzantium*, чији је циљ истраживање историје, уметности и културе на северним границама Византије, у источној Европи, а у периоду од XIII до XVII века.

Друга седмица института је у целости била посвећена раду на рукописима. Професор Универзитета Источни Кентаки др Џенифер Спок (*Jennifer Spock*) учесницима је одржала практикум на тему читања, разумевања и препознавања елемената морфологије слова курзивног писма, на руском материјалу XVI и XVII века. Услед чињенице да

Сл. 3. На слици: Енес Таштан, Алекса Карајић, Атоца Босе (снимала М. А. Џонсон)
Сл. 4. Врсте повеза (снимио А. Карајић)

читање курзивног писма није вештина којом се може у кратком року овладати, Џ. Спок била је драгоцен саговорник и сатрудник у ишчитавању записа у рукописним књигама које су учесници описивали, а којих је било у не тако малом броју.

Трећа седмица института отпочела је гостујућим предавањем др Џастина Вилсона (*Justin Wilson*), кустоса Музеја икона у Клинтону (Масачусетс) и једног од алумна *Лейнџеј инстџиууџа* 2017. године. Говорећи о иконама из збирке Пимена Софронова, Џ. Вилсон је са учесницима спровео и кратку радионицу на тему илуминације и рукописне орнаментације, што је у погледу појединих рукописа на којима су учесници радили било врло корисно. У контексту спољашњег описа рукописне књиге, махом концентрисаног на кодиколошку анализу, уз неизоставно предавање и практикум на тему водених знакова од стране М. А. Џонсон, предавање о материјалима за писање (у првом реду - пергаменту) и њиховој обради професора Ерика Џонсона (*Eric Johnson*), шефа Посебних збирки библиотеке „Томпсон”, било је кључно и на посебан начин обједињавајуће у погледу читавог програма

Сл. 5. Плодоносна расправа. На слици: Алекса Карајић, Атоџа Босе, Енес Таштан (снимила И. Баскова)

Лейњеї инсїиїуїа. Каквог је квалитета пергамент? У којој мери је оштећен? Колико слојева текста се распознаје и на који начин се могу ти слојеви идентификовати на једном палимпсесту? Зашто је физичка анализа материјала за писање драгоцена? Како сâм писар решава проблем несавршености (оштећења) подлоге за писање? На која све питања одговара кодиколошка анализа рукописне књиге? – само су неке од тема које су биле у средишту дискусије током практикума који је пратио предавање.

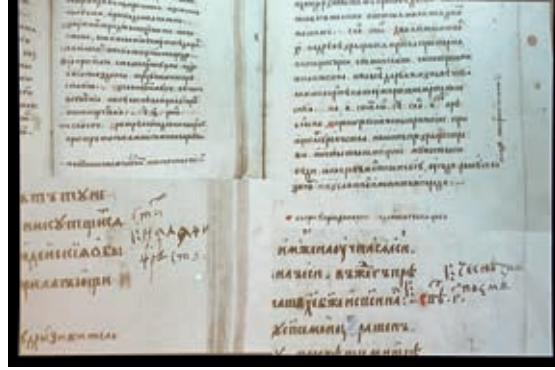
Средишњи догађаји четврте, уједно и последње седмице *Лейњеї инсїиїуїа* биле су презентације описа рукописа, којом су учесници успостављали археографске личне карте кодекса на којима су радили, одговарајући тако на питања историјата књиге, датације, места

Сл. 6. и 7. У потрази за филигранима (снимио А. Карајић)

преписивања, материјала и начина писања, броја писарских руку, величине и броја листова и тетрада, постојања и разноврсности водених знакова, структуре повеза, степена конзервације, орнаментације и илуминације, језичке редакције и ортографије, записа, као и самог садржаја рукописне књиге. Сваки од осморо учесника имао је прилику да у виду излагања представи своју рукописну књигу, што је био повод размени мишљења и утисака на коме читав програм почива, а који у овом чину добија своју завршницу.

Догађај од посебне важности овога пута била је прослава двадесетпетогодишњице постојања *Лейтнеї инстїтїуїиїа словенскої средњовековља* (1999–2024). Присутствовали су Предраг Матејић, професор емеритус, бивши кустос *Хиландарске научне дїблїоїшеке* и бивши управник *Архївскої ценїтра за їроучавање словенскої средњовековља*, са супругом Татјаном Несторовом-Матејић, Брајан Џозеф (*Brian Joseph*, професор емеритус Одељења за лингвистику, Државни универзитет у Охају), Бојан Белић, М. А. „Паша” Џонсон, Сусмита Садана (*Susmita Sadana*, Државни универзитет у Охају), Лариса Степанова (*Larysa Stepanova*, управник Програма за језике, Државни универзитет у Охају), Ема Прат (*Emma Pratt*, заменик управика Центра за словенске, источноевропске и евроазијске студије, Државни универзитет у

Сл. 8. и 9. Припрема и сегмент резултата завршног излагања. На слици: Алекса Карајић, Енес Таштан (снимила М. А. Џонсон)

Охају) са супругом Гигом Кокајом (*Giga Kokaia*, пореклом из Грузије), Мара Фрајзер (*Mara Freizer*, кустос за плес Посебне збирке библиотеке „Томпсон“), Џоли Браун (*Jolie Braun*, кустос за модерну књижевност и рукописе Посебне збирке библиотеке „Томпсон“), Медисон Гуд (*Madison Good*, асистент у Посебној збирци библиотеке „Томпсон“), Џастин Вилсон (*Justin Wilson*, кустос у Музеју икона и студијском центру у Клинтону, Масачусетс), Џенифер Спок (*Jennifer Spock*, историчар, професор Универзитета Источни Кентаки), са супругом Дејвидом Блејлоком (*David Blaylock*, историчар, професор емеритус Универзитета Источни Кентаки), и Ди Ванг (*Di Wang*, дипломирани историчар, Државни универзитет у Охају). Прослави је присуствовала и већина овогодишњих полазника *Лейпњи инстѿиуиша словенског средњовековља*: Ирина Баскова (Државни универзитет у Охају), Данијел Берардино (*Daniel Berardino*, Универзитет Беркли), Атоџа Воце (*Atmoja Vose*, Универзитет у Њу Делхију), Амелија Гарднер-Торп (*Amelia Gardner-Thorpe*, Универзитет у Кембриџу), Ања Матвејева (*Anna Matveeva*, Бард Колеџ), Енес Таштан (*Enes Taştan*, Државни универзитет у Охају), и Алекса Карајић (Универзитет у Београду). Овом приликом стекла се драгоцену могућност да се у мање формалном амбијенту размене сећања и искуства алумниста и предавача института поводом његовог четвртвековног трајања.

Значај „Хиландарске собе” се не исцрпљује у постојању *Летиније инстийиуџа словенскої средњовековља*, као једном од њених многих квалитета, премда у њему досеже врхунац. Био он почетник или професионалац, ма колико да истраживач писаног наслеђа влада знањима и техникама савремене археографије, кодикологије и палеографије – оваква и слична искуства омогућују му увек ново познанство са рукописном књигом, тајнама, изненађењима и занимљивостима које она крије, али и драгоцен, често дуговека познанства и пријатељства са колегама из различитих крајева света.

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
Зборник радова Одељења за археологију
Народне библиотеке Србије
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS
Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач
Народна библиотека Србије
PUBLISHER
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура
Јелена Витезовић
PROOFREADER
JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник
Мирослав Лазич
PUBLISHING EDITOR
MIROSLAV LAZIĆ

Штампа
RETRO PRINT, БЕОГРАД
PRINTED BY
RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж
300 примерака
CIRCULATION
300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerliceva 1, 11000 Beograd
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије = Archeographical papers : review of the Archeographical Department National Library of Serbia / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Годишње. - Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091